

Asia: OM 31/41/2015

Lapsenhuoltolain uudistaminen

Yleistä

Onko teillä yleistä lausuttavaa työryhmän ehdotuksesta?

Suomen Asianajajaliitto (jäljempänä Asianajajaliitto) pitää lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lakiin esitettyjä muutoksia sekä asiakokonaisuuteen liittyvien muiden lakien muutosesityksiä myönteisinä. Lapsenhuoltolaki modernisoituu muutosten myötä vastaamaan jo pitkään vallinneita käytäntöjä ja nykyistä yleistä ajattelutapaa lapsen edun huomioon ottamisesta. Mietinnössä korostetaan muun muassa lapsen henkilökohtaisen mielipiteen selvittämistä ja sen huomioon ottamista lasta koskevassa päätöksenteossa. Lapsen mielipiteen selvittämismahdollisuuksia ja muotoja on ehdotettu täsmennettäväksi ja lisättäväksi. Lapselle tärkeiden ihmissuhteiden turvaamisen tarve on lakiehdotuksessa huomioitu monipuolisesti. Lakiehdotus sisältää myös useita keinoja nopeuttaa lapsenhuoltoriitojen oikeusprosessia.

Asianajajaliitto esittää ehdotuksesta erityisesti seuraavat huomiot.

Lapsenhuoltolain yleiset säännökset (1. luku; 1-5 c §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

Pykälissä kodifioidaan erinomaisesti jo noudatettu oikeuskäytäntö.

Esityksen keskeisten ehdotusten perusteluissa käsitellään vieraannuttamiseen liittyvää problematiikkaa ja todetaan, että lakiin ehdotetaan lisättäväksi erityinen säännös siitä, että vanhemman tulee kasvatustehtävässään välttää kaikkea, mikä on omiaan aiheuttaman haittaa lapsen ja toisen vanhemman väliselle suhteelle. Yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan vieraannuttamisen olevan yksi henkisen väkivallan muoto.

Lakiehdotuksessa lapsen huoltoa koskevaan 1 §:ään ehdotetaan lisättäväksi määräys siitä, että lasta on suojeltava kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, huonolta kohtelulta ja

hyväksikäytöltä. Tapaamisoikeutta koskevaan 2 §:n 2 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi määräys siitä, että vanhemman on kasvatustehtävässään vältettävä kaikkea, mikä on omiaan aiheuttamaan haittaa lapsen ja toisen vanhemman väliselle suhteelle.

Työryhmämietinnössä vieraannuttaminen on käsitetty ennen kaikkea sellaisena ilmiönä, jossa ns. lähivanhempi vieraannuttaa lasta tapaavasta vanhemmasta. Vieraannuttamista tiedetään kuitenkin tapahtuvan myös tapaavan vanhemman toimesta. Tyyppillinen esimerkki on tilanne, jossa tapaava vanhempi haluaa lapsen muuttavan asumaan hänen luokseen ja muokkaa tässä tarkoituksessa lapsen mielipidettä muun muassa mustamaalaamalla toista vanhempaa tai sallimalla lapsen jäädä luokseen pidempään kuin tapaamismääräys sallisi.

Tulisi harkita, voitaisiinko 2.2 §:n viimeinen lause siirtää 1 §:n 3 momenttiin, jossa se saisi merkitystä muutoinkin kuin vain tapaamisoikeuden kohdalla.

Asianajajaliitto esittää 5 a §:n osalta, että hallituksen esityksessä, ainakin perusteluissa, konkretisoitaisiin ne seikat, joilla katsottaisiin olevan vaikutusta lapsen huollon tai tapaamisoikeuden toteutumiseen. Jos esimerkiksi vanhempi käytännössä vastaa jo kaikista tapaamisiin liittyvistä käytännön järjestelyistä, on lapsen muuton tosiasiallinen vaikutus toiselle vanhemmalle vähäisempi. Pykälässä on perustellusti viittaus 5 §:ään

Huoltajat ja tapaamisoikeus (2. luku; 6-12 §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

Lapsen vanhempien sopimusmahdollisuuksien lisääminen on tavoiteltavaa ja tässä mielessä sosiaalilautakunnan toimivalta vanhempien sopimusten vahvistamisessa on kannatettavaa. Lakiehdotuksen 7 §:n mukaan vanhempien sopimat huoltajien työnjakomääräykset, oheishuoltajuus ja tietojensaantioikeus voitaisiin vahvistaa sosiaalilautakunnan toimesta. Mietinnössä on myös arvioitu, että tämä toimivallan laajennus vähentäisi tarvetta tuoda riitoja tuomioistuimeen.

Näistä kaikista seikoista on voitu sopia jo jutun valmisteluvaiheessa tai myöhemmin prosessin aikana voimassaolevan lain mukaan. Käytännössä näistä kysymyksistä, erityisesti työnjakomääräyksistä ja tietojensaantioikeudesta on kuitenkin erittäin vaikea sopia. Lähtökohtaisesti se vanhempi, jonka huoltajuutta halutaan rajata, haluaa pitää viimeiseen saakka kiinni ”huoltajan oikeuksistaan”. Riitojen väheneminen olennaisessa määrin tämän toimivallan laajennuksen vuoksi on optimistinen arvio.

Väestötietolain 13 §:ään olisi hyvä ottaa viittaus, jossa määrättäisiin, että huollon osalta kirjataan ne seikat, joista vanhemmat ovat lakiehdotuksen 7 §:n nojalla sopineet tai joista vastaavasti oikeus on määrännyt. Vanhempi ei aina syystä tai toisesta halua kertoa eri viranomaisissa tai esimerkiksi päiväkodissa sopimuksen tarkempaa sisältöä. Koko sopimuksen, päätöksen tai

lyhennysjäljennöksenkin mukana pitäminen on epäkäytännöllistä, eivätkä viranomaiset välttämättä aina luota jo ehkä ry pistyneen paperin oikeellisuuteen.

Lakiehdotuksen perusteluissa 7 §:n kohdalla lapsen asumisesta todetaan, että vuoroasumisessa voidaan lähtökohtaisesti edellyttää, että lapsi on vähintään 40 % kalenterivuodesta kummankin vanhempansa luona lomakaudet ja juhlapyhät mukaan lukien.

Toisaalta vastaavan laajuinen luonapito voidaan vahvistaa tapaamisoikeutena. Perusteluissa ei 7 §:n tai 9 a §:n perusteluissa todeta mitään siitä, miksi on perusteltua pysyttää kaksi käytäntöä. Vanhemmuuden tukemisen ja vahvistamisen kannalta olisi perusteltua, että aina silloin, kun lapsi viettää ajastaan vähintään 40 % ns. tapaavan vanhemman luona, vahvistettaisiin vuoroasuminen eikä tapaamisoikeutta. Tällainen vahvistamiskäytäntö ja terminologinen yhtenäisyys tekisivät asian ymmärrettävämmäksi myös vanhemmille.

Ehdotuksen 9 a §:n perusteluissa todetaan, että vuoroasumistilanteessa tuomioistuimen tulee määrätä lapsen kotikuntalain mukainen asuinpaikka. Jos vanhemmat ovat kuitenkin päätöksestä yksimielisiä, ei määräystä tarvittaisi.

Selvyyden vuoksi ja tulevien erimielisyyksien välttämiseksi, on päätökseen kirjattava näkyviin, mitä vanhemmat ovat sopineet kotikunnasta. Saman kirjaamiskäytännön tulee koskea kaikkia vanhempien sopimia luonapidon ehtoja.

Käytännössä käräjäoikeus ei useinkaan voisi vastoin vanhempien tahtoa määrätä vuoroasumisesta, sillä vuoroasuminen kuitenkin pääsääntöisesti edellyttää vanhemmilta yhteistyökykyä.

Kuten esityksessä on jo todettu, olisi syytä erittäin kiireisesti saada aikaan kaikkiin niihin lakeihin, joihin lapsen konkreettinen asuminen vaikuttaa, muutokset niin, että mahdolliset taloudelliset edut voidaan jakaa vuoroasumistilanteessa. Myös oikeusministeriön ohjetta (2007:2) lapsen elatusavun suuruuden arvioimiseksi tulisi pikaisesti uudistaa siten, että siinä otetaan huomioon ehdotetut lapsenhuoltolain muutokset.

Asianajajaliitto esittää lakiehdotuksen 8 §:n osalta harkittavaksi, että sopimuksessa käytettävien lomakkeiden kaavat vahvistettaisiin oikeusministeriössä, ei siis terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa.

Lastenvalvojan luona tehtävään sopimukseen olisi syytä merkitä selvästi, onko lasta kuultu, ja jos ei, niin miksi ei. Sopimusta ei tulisi vahvistaa, mikäli kuulematta jättäminen ei olisi perusteltua. Käytännössä kansainvälisesti jo pienenkin lapsen kuuleminen on useissa maissa välttämättömyys.

Vasta, kun lasta on kuultu, on mahdollista arvioida, onko kuulemiselle ja lapsen mahdolliselle mielipiteelle annettava painoarvoa.

Lastenvalvojan luona näistä asioista keskusteltaessa tulisi välttää kaikkea sellaista toimintaa ja keskustelua, jonka vanhempi voisi kokea painostamiseksi. Jos sopiminen ei ole toiselle vanhemmalle selvää, tulisi vanhemmat herkästi ohjata hoitamaan asia tuomioistuimessa. Jos vanhempi katu myöhemmin suostumustaan esimerkiksi huoltajan tehtäviensä rajaamiseen, on hänen jälkikäteen erittäin vaikea saada sopimusta muutettua, etenkin kun lakiehdotuksen 12 §:n mukaan muutoskynnystä on olennaisesti nostettu.

Lapsenhuoltolain 10 §:n mukaan huoltoratkaisuun vaikuttaa muun muassa se, miten lapsen tärkeiden ihmissuhteiden vaaliminen ja tapaamisoikeus etävanhempaan vastaisuudessa parhaiten toteutuu. Tämä määräys pitää sisällään myös vanhemman kyvyn ylläpitää lapsen suhdetta sellaiseen henkilöön, jolla on muodostunut lapseen vanhemman kaltainen suhde.

Lapsen ihmissuhteiden turvaaminen on sinällään tärkeää, mutta sen pitäisi ensisijaisesti tapahtua tavanomaisena yhteydenpitona, jota vanhempi omilla toimillaan tukee. Mahdollisuutta vahvistaa lakiehdotuksen 9 c §:n tarkoittama tapaamisoikeus lapselle läheiseen henkilöön, tulisi käyttää hyvin harkiten. Perusteltua tapaamisoikeuden vahvistaminen voi olla esimerkiksi sellaisessa tilanteessa, jossa lapsella ei ole toista vanhempaa, jota hän tapaa. Toisen vanhemman puolelta olevien isovanhempien tapaaminen voi johtaa lapsen lojaliteettiristiriitaan, jos tämä vanhempi ei itse tapaamista hyväksy. Tapaamista vahvistettaessa on otettava myös huomioon lapsen arjen ja ajankäytön pirstoutuminen, kun hän joutuu jakamaan aikaansa usealle taholle. Tapaamisoikeuden vahvistamisen tarpeellisuutta tulisi punnita lapsen edun turvaamiseksi monelta näkökannalta.

Käytännössä ei liene mahdollista vahvistaa tapaamisoikeutta yhtä aikaa useaan ihmiseen.

Asianajajaliitto suhtautuu lähtökohtaisesti kriittisesti mahdollisuuteen asettaa jo perusteasian yhteydessä uhkasakko tapaamisoikeuden turvaamiseksi (ehdotuksen 9 d §). Käytännön asianajotyössä on useinkin havaittu, ettei vanhempien käytöksestä ns. ensimmäisen huoltoriidan yhteydessä ole ennakoitavissa tulevaisuuden menettelyä. Joskus aiemmin riitainen tilanne rauhoittuu ja tuomioistuimen ratkaisu on auktoriteetti, jonka mukaan toimitaan. Joskus tapaamiset hankaloituvat ja riitaantuvat vasta vuosienkin kuluttua.

Perustellumpaa olisi uudistaa täytäntöönpanomenettely kokonaan. Olennaista tapaajavanhemman kannalta olisi saada nopea ratkaisu akuuttiin tilanteeseen, jossa lähivanhempi perusteetta estää tapaamisia.

Oikeudenkäynti (3. luku; 14-17 §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

Lapsenhuoltolakiin ehdotetaan lisättäväksi uusi 14 b § oikeudenkäynnin joutuisuudesta. On tärkeää, että lasten huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat riidat pystytään käsittelemään ilman tarpeetonta viivytystä.

Suurin viivytys asian lopulliselle päättämiseksi johtuu tavallisesti olosuhdeselvityksen hankkimisesta. Suurimmilla paikkakunnilla selvityksen saaminen kestää yli kuusi kuukautta. Pienemmillä paikkakunnilla selvitys voidaan saada muutamassa kuukaudessa. Sinällään 14 b §:n tarkoittama joutuisuus ja siinä asetettu määräaika ovat omiaan nopeuttamaan käsittelyä ja yleensä väliaikaismääräyksen saaminen poistaakin kiireisimmän tarpeen saada asiaan jonkinlainen ratkaisu.

Lakiehdotuksessa oleva joutuisuuden vaatimus on jo nyt aiheuttanut joissakin tuomioistuimissa tilanteen, jossa oikeus ei pyydä olosuhdeselvitystä vedoten muun muassa siihen, että sen saaminen vie niin paljon aikaa, että jutun käsittely ei ole enää joutuisaa.

Lakiehdotuksen 16 §:n mukaan tuomioistuin voi tarvittaessa pyytää olosuhdeselvityksen. Voimassa olevan pykälän sanamuodon mukaan selvitystä ei kuitenkaan ole hankittava, jos on ilmeistä, että se ei ole tarpeen asian ratkaisemisen kannalta. Joissakin tuomioistuimissa olosuhdeselvitysten pyytämiskynnys on varsin korkea ja selvityksen pyytäminen vaatii aivan erityiset perustelut. Toisinaan lähes koko istuntoaika menee sen käsittelemiseen, onko olosuhdeselvityksen pyytämiseksi riittävästi perusteita.

Koska olosuhdeselvityksen pyytäminen on hyvin epävarmaa siinäkin tapauksessa, että molemmat osapuolet sitä vaativat, on asianosaisten ja heidän avustajiensa hankittava itse kaikki saatavilla oleva selvitys. Tästä seuraa asianosaisten valmistelutyön lisääntyminen ja oikeudenkäyntikulujen kasvaminen, koska asianosainen ei voi luottaa siihen, että sosiaalilautakunta hankkii selvitystä.

Jos olosuhdeselvitystä ei hankita, lisää se myös henkilötodistelun tarvetta pääkäsittelyssä, mikä aiheuttaa usein myös käsittelyn lykkäytymisen. Jos olosuhdeselvitystä ei pyydetä, voi jotain olennaista tietoa jäädä saamatta, koska asianosaisten selvittämismahdollisuudet ovat rajatut.

Ehdotuksen 16 b §:ssä säädettävä tuomioistuimen oikeus pyytää asiakirjoja suoraan poliisilta, terveydenhuoltoviranomaisilta ja vastaavilta yksityisiltä toimijoilta ja sosiaaliviranomaisilta antaa mahdollisuuden nopeuttaa oikeudenkäyntiä. Myös ehdotuksen 15 §:ssä säädettävä mahdollisuus lapsen kuulemiseen tuomioistuimessa voi nopeuttaa oikeudenkäyntiä. Tuomioistuimen tiedonsaantioikeus tai lapsen kuuleminen oikeudessa eivät kuitenkaan ole sellaisia keinoja, jotka voisivat pääasiassa korvata olosuhdeselvityksen.

Olosuhdeselvityksen olennainen osa on lapsen ja vanhemman vuorovaikutuksen selvittäminen sekä vanhempien keskinäisen vuorovaikutuksen ja yhteistoimintakyvyn selvittäminen. Tuomioistuimen itse hankkimilla selvityksillä ei saada valaistusta näihin kysymyksiin.

Lapsen edun kannalta on olennaisen tärkeää, että olosuhdeselvityksiä pyydetään. Lakiehdotuksen 16 §:n tarkoittama mahdollisuus selvityspyyntöjen yksilöintiin tehostaa selvitysten laatimista ja mahdollistaa selvitysten hyödyntämisen nykyistä laajemmin. Jos kuitenkin sosiaalitoimen puolella ei pystytä lainkaan lisäämään resursseja selvitysten tekemiseen tuomioistuimille, on vaara, että selvitykset tulevat vähitellen jäämään marginaaliin ja niitä pyydetään vain poikkeuksellisesti. Tämä ei voi olla suotava kehitys lapsen etua ajatellen.

On hyvä, että asian käsittelylle on 14 b §:ssä ehdotettu asetettavaksi vähimmäisaika, kun pyydetään väliaikais määräystä. Olisi harkittava, voitaisiinko säätää myös itse pääprosessin aloittamiselle vähimmäisaika siitä, kun asia on tullut tuomioistuimessa vireille eli aika, jonka kuluessa asiassa on järjestettävä vähintään valmisteluistunto, siitä riippumatta, onko pyydetty väliaikais määräystä. Pelkästään valmisteluistunnon järjestäminen ja siellä käytävä keskustelu voi usein supistaa riitaisten seikkojen määrää.

Huolto- ja tapaamisriitojen tuomioistuinsovittelu (3 a. luku; 17 b ja 17 d §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

-

Vieraassa valtiossa annettu päätös ja lapsen palauttaminen (6. luku; 39 ja 41 §)

Lausuntonne ehdotetuista säännöksistä?

Käytännössä kansainvälisesti jo pienenkin lapsen kuuleminen on useissa maissa välttämättömyys. Vasta, kun lasta on kuultu, on mahdollista arvioida, onko kuulemiselle ja lapsen mahdolliselle mielipiteelle annettava painoarvoa. Siten varsinkin kansainvälisluontoisissa tapauksissa kuulemisen tulisi olla pääsääntö.

Asetuksenantovaltuus (7. luku; 49 §)

Lausuntonne ehdotetusta säännöksestä?

-

Liitelait

Onko teillä lausuttavaa liitelakeihin ehdotetuista muutoksista?

-

Vaikutukset

Onko ehdotuksen vaikutukset mielestänne arvioitu asianmukaisesti?

-

Muuta

Onko teillä muuta lausuttavaa työryhmän ehdotukseen liittyen?

-

Enne Heidi

Suomen Asianajajaliitto - Asianajajat Eija Karimaa, Hilkka Salmenkylä ja Otto
Ääri, Asianajajaliiton perhe- ja perintöoikeuden asiantuntijaryhmä